

”De vill att jag ska vara osynlig”

Romska barn och ungdomar berättar om sin vardag

Barnombudsmannen har inlett ett arbete för att på olika sätt skaffa sig mer kunskap om hur situationen ser ut för barn och unga som tillhör de nationella minoriteterna. Vilka problem och möjligheter anser de själva att de har?

I den här rapporten låter vi barn och unga med romsk bakgrund komma till tals. Deras berättelser ger en bild av hur vardagen kan se ut.

Det är uppenbart att unga romer diskrimineras i vårt samhälle, men trots det har de en stark framtidstro som måste tas till vara.

I rapporten identifierar vi olika områden som är viktiga att arbeta med för att förbättra situationen för barn och unga med romsk bakgrund. Vår förhoppning är att rapporten kan bidra till att olika delar av samhället vidtar rätt åtgärder. Målet är att inget barn ska diskrimineras!

www.bo.se

”De vill att jag ska vara osynlig”

Romska barn och ungdomar berättar om sin vardag

ISBN 91-878448-13-0
ISSN 1652-0157

Barnombudsmannen

Postadress: Box 22106, 104 22 Stockholm

Besöksadress: Norr Mälärstrand 6

Telefon: 08-692 29 50

Fax: 08-654 62 77

E-post: bo@bo.se

Webbplats: www.bo.se

Innehåll

Förord.....	5
Sammanfattning	6
Inledning	8
Metod.....	9
Förstudie	9
Rundabordsamtal med vuxna.....	9
Samtal med barn och ungdomar.....	9
Regeringens barn- och minoritetspolitik.....	10
Regeringens barnpolitik.....	10
Regeringens minoritetspolitik	10
Insatser för den romska gruppen	15
Regeringen	15
Andra aktörer.....	16
Sammanfattning	17
Barns och ungas åsikter	19
De vuxna i skolan.....	19
Utbildning om romer.....	19
Prao- och praktikplatser.....	20
Olikheter mellan killar och tjejer hemma	20
Diskriminering i affärer.....	21
Romer i massmedia.....	21
Deklarationen i Skåne	21
Sammanfattning	22
Slutsatser	24
Diskriminering i samhället.....	24
Utbildning mot diskriminering.....	24
Skolan	24
Modersmål	25
Prao- och praktikplatser.....	25
Massmedias roll	25
Familjen är viktig	26
Tjejer och killar i hemmet.....	26
Droger	26
Framtidstro.....	26
Barnombudsmannen föreslår	28
Källförteckning	29
Bilagor	30
Ternimatengi chansa – Ungdomar får chansen!.....	30
Utgångspunkter för samtal med barn och unga	34

Förord

En av Barnombudsmannens uppgifter är att företräda barn och ungas intressen utifrån FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen). Vi bär ett stort ansvar att försöka representera alla barn och unga under 18 år oavsett ålder, kön, etnisk eller kulturell bakgrund. För att kunna representera alla barn måste vi ha många olika kontakter och försöka skaffa oss en bred kunskap om livsvillkoren för barn och unga generellt, men även hur det ser ut för olika grupper av barn.

Alla barns lika värde en viktig utgångspunkt i barnkonventionen. Artikel 2 slår fast att staten ska vidta alla lämpliga åtgärder för att säkerställa att barn skyddas mot alla former av diskriminering. De rättigheter som barn har enligt barnkonventionen gäller alla barn i Sverige. Trots detta befarar vi att det finns grupper av barn som diskrimineras på en rad olika sätt.

Samer, sverigefinnar, tornedalingar, romer och judar är Sveriges nationella minoriteter. Dessa minoritetsgrupper har bland annat rätt till sina språk. Minoritetsgruppernas behov och intressen ska bevakas på olika nivåer i samhället. Även barnkonventionen (artikel 30) slår fast att barn som tillhör en minoritet ska ha rätt till sitt kulturliv, religion och språk.

Barnombudsmannen har inlett ett arbete för att på olika sätt skaffa sig mer kunskap om hur situationen ser ut för de barn som tillhör de nationella minoriteterna. Framför allt vill vi ta reda på vad dessa barn själva anser är problem och möjligheter. Skillnaderna i livsbetingelser är naturligtvis stora mellan de olika minoritetsgrupperna, men det är viktigt att alltid komma ihåg att rättigheterna enligt barnkonventionen gäller alla dessa grupper.

Denna rapport belyser situationen för barn och unga med romsk bakgrund. Några viktiga åsikter som framkommer är att vuxna i skolan har fördomar om dem, att det är svårt för unga romer att få praktikplatser och att modersmålsundervisningen inte prioriteras. Ungdomarna upplever sig ofta diskriminerade i affärer och de är missnöjda med medias bild av romer. Samtidigt har romska barn en stark framtidstro.

Det finns många förändringar som behöver göras för att förbättra situationen för romska barn och unga. Det är uppenbart att de diskrimineras i vårt samhälle. Samhället har ett stort ansvar för att samla mer kunskap om barnens situation för att kunna vidta rätt åtgärder. Målet är att inget barn diskrimineras!

Ett stort tack till Romska ungdomsförbundet (Ruf) och Ungdomsförbundet romskt spår som har hjälpt oss att granska denna rapport.

Lena Nyberg
Barnombudsman

Sammanfattning

Syftet med rapporten är att låta barn och unga med romsk bakgrund själva komma till tals om hur det är att leva som romskt barn eller ungdom i dagens Sverige.

Barnombudsmannen har under 2004 och 2005 bland annat genomfört samtal med romska barn och ungdomar i Malmö och Göteborg, där sammanlagt sex barn och/eller ungdomar deltog. Barnombudsmannen har under projektets gång haft en nära kontakt med Romska ungdomsförbundet (Ruf) och Ungdomsförbundet Romskt spår. Dessa kontakter har varit speciellt viktiga för Barnombudsmannen eftersom myndigheten på detta sätt har kunnat få en inblick i hur det kan vara att vara ung och rom i Sverige.

Utifrån barnens och ungdomarnas synpunkter har Barnombudsmannen identifierat olika områden som är viktiga att arbeta med.

Det är tydligt att barn och ungdomar med romsk bakgrund upplever att de vuxna i skolan (framför allt lärare) allt för ofta behandlar dem annorlunda i förhållande till andra barn på grund av deras etnicitet. Barnen och ungdomarna anser att undervisning i och på modersmålet bör ha en hög prioritet i skolan och förskolan. De ställer sig positiva till högre krav från skolans sida när det gäller undervisningen och skolnärvaron. De uttrycker också att det finns problem för romska barn och ungdomar att få prao- eller praktikplatser på grund av deras etnicitet.

Barnen och ungdomarna anser att det är nödvändigt med mer utbildning om romsk kultur för alla barn i skolan för att därigenom motverka diskriminering. Utbildning och kunskaps spridning om romsk kultur är en avgörande faktor för att förändra attityder mot romer. Detta måste spridas bland både vuxna och unga i hela samhället.

Massmedia spelar en viktig roll för samhällets syn på romer. Romska barn och ungdomar är medvetna om medias betydelse och anser att bilden av romer som ges i massmedia oftast är negativ.

Etnisk diskriminering av romska barn och ungdomar förekommer ofta ute i samhället, framför allt i affärer. Barnen upplever misstänksamhet från omvärlden, framför allt från vakter som arbetar i affärer. Flera barn och unga har nekats vistelse i affärer på grund av att butikspersonalen tror att de ska stjäla saker.

En förutsättning för att förbättra romska barns och ungdomars situation i samhället är samverkan med barnens föräldrar. Detta anser barn och ungdomar är viktigt.

Barnen (både tjejer och killar) tycker att det finns skillnader mellan hur tjejer och killar blir behandlade av föräldrarna hemma. Enligt barnen, har killarna mer "frihet" att fatta sina egna beslut, framför allt när det gäller sättet (hur och när) att använda sin fritid.

Ungdomarna själva medger att det finns problem med droger bland barn och ungdomar, men påtalar att det inte är en problematik som rör enbart romer. Ungdomarna menar att användningen av droger är ett problem bland alla ungdomar, oavsett bakgrund.

Barnens framtidstro är stor. De romska barn och ungdomar som Barnombudsmannen har talat med trivs mycket bra i skolan och är medvetna om vad en gedigen utbildning innebär för framtiden.

Utifrån samtalen med barn och unga har Barnombudsmannen kommit fram till olika förslag som presenteras i slutet av denna rapport.

Inledning

Barnombudsmannen är en statlig myndighet som arbetar för barnets rättigheter i Sverige med grund i FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen). En av Barnombudsmannens uppgifter är att företräda barn och unga och att låta olika grupper av barn och unga komma till tals.

Rättigheterna i barnkonventionen gäller alla barn utan åtskillnad. Enligt barnkonventionen har alla barn rätt till exempel utbildning, bästa uppnåeliga hälsa, kultur och fritid. Barn och unga ska också, enligt artikel 12 om delaktighet och inflytande, beredas möjlighet att komma till tals i frågor som berör dem. Alla barn och ungdomar har också rätt att sprida och ta emot information.

Barnkonventionens artikel 30 om minoritets- och urbefolkningsbarn anger att i de stater där det finns etniska, religiösa eller språkliga minoriteter eller personer som tillhör en urbefolkning ska ett barn som tillhör en sådan minoritet inte förvägras rätten att tillsammans med andra medlemmar av sin grupp ha sitt eget kulturliv, att bekänna sig till och utöva sin egen religion eller att använda sitt eget språk.

Förutom barnkonventionen, har Sverige åtagit sig att följa Europarådets ramkonvention för skydd av nationella minoriteter (i det följande ramkonventionen), Europarådets stadga om landsdels- eller minoritetsspråk (i det följande stadgan) samt UN Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities (i det följande deklARATIONEN).

Barnombudsmannen beslutade 2003 att starta ett projekt för att lyfta fram barn och unga med romsk bakgrund. En bidragande orsak till projektet är den ”deklARATION” som Barnombudsmannen tog emot år 2002 från romska barn och ungdomar: *Ternimatengi chansa – Ungdomar får chansen! DeklARATION från framtidsverkstan för romer*. Dokumentet sammanfattar deras röster om sin tillvaro i Sverige och är det första officiella dokumentet i sitt slag som kommer från romska barn och ungdomar själva.

Syftet med projektet är att låta barn och unga med romsk bakgrund själva komma till tals om hur det är att leva som romskt barn eller ungdom i dagens Sverige. Barnombudsmannen har också försökt kartlägga vilken kunskap det finns om barn och unga med romsk bakgrund och deras livsvillkor. Projektet resulterar nu i denna rapport.

Metod

Förstudie

Under 2003 genomförde Barnombudsmannen en förstudie i syfte att kartlägga vilken kunskap som finns om barn och ungdomar med romsk bakgrund och deras livsvillkor, samt i vilken utsträckning de själva kommer till tals i frågor som rör dem. Kunskapen inhämtades genom publikationer från regeringen, myndigheter, kommuner, organisationer och romska barn och ungdomar själva.

Rundabordsamtal med vuxna

Barnombudsmannen anordnade under 2004 ett rundabordsamtal för vuxna som själva är romer eller som har erfarenheter av att arbeta med frågor som rör romer. En inbjudan skickades till företrädare för myndigheter, frivilligorganisationer och personer som arbetar i olika verksamheter nära romer i olika delar av landet. Totalt deltog tio personer från olika städer samt personal från Barnombudsmannen vid rundabordsamtalet.

Syftet med samtalet var att inhämta synpunkter om barns och ungas situation i Sverige utifrån ett vuxet perspektiv samt att få kunskap om hur Barnombudsmannen kan nå barn och unga med romsk bakgrund på bästa sätt.

Samtal med barn och ungdomar

Barnombudsmannen har under projektets gång haft en nära kontakt med Romska ungdomsförbundet (Ruf) och Ungdomsförbundet romskt spår. Dessa kontakter har varit speciellt viktiga för Barnombudsmannen eftersom myndigheten på detta sätt har kunnat få en inblick i hur det kan vara att vara ung och rom i Sverige.

Barnombudsmannen har under 2004 och 2005 genomfört samtal med romska barn och ungdomar i Malmö och Göteborg, där sammanlagt sex barn och/eller ungdomar deltog. Åldrarna bland dessa barn och ungdomar varierar från 8 till 23 år. Barnombudsmannen har också försökt att intervjua romska barn och ungdomar i Stockholm utan framgång.

Barnen och ungdomarna i Malmö och Göteborg kontaktades med hjälp av de vuxna som tidigare medverkade vid rundabordsamtalet i Stockholm. Dessa vuxna fick också i förväg ta del av frågorna via e-post (se bilaga). Frågorna användes som grund för att genomföra samtalen.

Samtalens längd varierade mellan en och två timmar. Förutom medarbetare från Barnombudsmannen var andra vuxna med (föräldrar och representanter för ungdomsorganisationer), vilket kan ha haft en viss inverkan på barns och ungdomars sätt att uttrycka sina åsikter.

Regeringens barn- och minoritetspolitik

Regeringens barnpolitik

Politikområdet omfattar insatser för att förverkliga barnkonventionen i Sverige samt frågor om internationella adoptioner. Med barn avses varje flicka och pojke under 18 år.

Målet för politikområdet är att barn och unga ska respekteras, ges möjlighet till utveckling och trygghet samt delaktighet och inflytande.

Politikens omfattning

Med barnkonventionen som utgångspunkt utgör barnpolitiken ett eget, sektorsövergripande politikområde. Dess uppgift är att på ett övergripande strategiskt plan initiera, driva på och samordna processer med målsättningen att barnkonventionen, dess anda och intentioner ska genomsyra alla delar av regeringens politik och alla samhällsverksamheter som rör barn och unga.

Barnpolitik är således inte något traditionellt sakpolitiskt område. Vissa sakfrågor finns dock inom politikområdet, så som internationella adoptioner, samt andra frågor som berör flera politikområden, såsom barnsäkerhet, där ett samlat ansvar för samordning är nödvändigt.

Politikens inriktning

Till grund för regeringens barnpolitik ligger den av riksdagen godkända strategin för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter i Sverige (prop. 1997/98:182). Under den senaste femårsperioden har regeringens arbete med barnkonventionen huvudsakligen bedrivits utifrån denna strategi.

I januari 2004 lämnade regeringen en skrivelse till riksdagen, *Utveckling av den nationella strategin för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter* (skr. 2003/04:47). I skrivelsen ges en presentation av hur regeringen avser fortsätta bedriva det strategiska arbetet med att förverkliga barnkonventionen i Sverige. Utifrån de erfarenheter som har gjorts, framgångar och bakslag behöver arbetet vidareutvecklas, metoderna fördjupas och nya verktyg tillhandahållas dem som ansvarar för barnkonventionens genomförande.

Målsättningen för strategiarbetet är att barnkonventionens anda och intentioner ska återspeglas i allt beslutsfattande och alla verksamheter som rör barn och unga.

Ett uttalat minoritetsperspektiv i regeringens barnpolitik finns inte. Däremot grundas barnpolitiken i barnkonventionen, som har ett uttalat minoritetsperspektiv.

Regeringens minoritetspolitik

Målet med den svenska minoritetspolitiken är att ge skydd för de nationella minoriteterna och stärka deras möjligheter till inflytande samt stödja de historiska minoritetsspråken så att de hålls levande. Sveriges nationella minoriteter är samer, sverigefinnar, tornedalingar, romer och judar. Minoritetsspråken är samiska, finska, meänkieli, romani chib och jiddisch.

Nationella minoriteter

De fem erkända nationella minoriteterna nämndes också vid namn i samband med ratifikationen av Europarådets ramkonvention om skydd för de nationella minoriteterna. Grupperna har funnits i Sverige under mycket lång tid och är därför en del av det svenska kulturarvet. Eftersom samerna är ett ursprungsfolk i Sverige finns det även en särskild samepolitik.

Särdrag gemensamma för de nationella minoriteterna

I samband med det minoritetspolitiska beslutet uttalades att följande särdrag är gemensamma för de grupper som erkänts som nationella minoriteter.

- Grupp med uttalad samhörighet som till antalet i förhållande till resten av befolkningen har en icke dominerande ställning i samhället.
- Religiös, språklig, traditionell och/eller kulturell tillhörighet. Endast ett av dessa särdrag måste föreligga.
- Självidentifikation. Den enskilde såväl som gruppen ska ha en vilja och strävan att behålla sin identitet.
- Gruppen ska ha historiska eller långvariga band till Sverige. Endast minoritetsgrupper som har funnits i Sverige före sekelskiftet 1900 bedömdes uppfylla kravet på historiska eller långvariga band.

Minoritetsspråken

En viktig del av minoritetspolitiken är att ge stöd till minoritetsspråken så att de hålls levande. Minoritetsspråken omfattas också av Sveriges ratifikation av den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk. Tre av de nationella minoritetsspråken, samiska, finska och meänkieli, har historiskt en stark geografisk tillhörighet, vilket innebär att dessa språk omfattas av särskilda regionala åtgärder.

Samordning av minoritetspolitiken

Många viktiga delar av minoritetspolitiken, såsom utbildnings-, kultur- och antidiskrimineringsinsatser, genomförs inom andra politikområden. För att nå de minoritetspolitiska målen krävs således en samordning mellan detta politikområde och andra politikområden. Inom regeringskansliet finns för detta ändamål en särskild arbetsgrupp med representanter från berörda departement.

Informationsinsatser

För att målet med minoritetspolitiken ska kunna förverkligas krävs att samtliga nationella minoriteters behov och intressen beaktas i alla delar av landet och på alla nivåer i samhället. Det gäller såväl inom statliga myndigheter som inom kommuner och landsting. Sverige har en lång tradition med starkt kommunalt självstyre. Därför måste genomförandet av minoritetspolitiken ske i dialog mellan staten och kommunerna.

Icke-diskriminering

En lagstiftning som motverkar diskriminering på grund av etnisk tillhörighet eller religion är en nödvändighet för en trovärdig minoritetspolitik. Sverige har särskild lagstiftning på området som inte bara omfattar de nationella minoriteterna utan alla etniska grupper. En viktig lag i det sammanhanget är lagen om åtgärder mot etnisk diskriminering i arbetslivet. Det finns också en särskild lag om likabehandling av studenter i högskolan.

I juli 2003 trädde nya regler i kraft som innebär att ett effektivt skydd mot diskriminering införs även utanför arbetslivet och högskolan. Diskrimineringsförbudet gäller i fråga om diskrimineringsgrunderna etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning och funktionshinder och omfattar för samtliga dessa diskrimineringsgrunder den diskriminering som kan ske inom bland annat arbetsförmedling, restaurangbranschen och bostadsmarknaden. Därutöver gäller förbudet för diskrimineringsgrunderna etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning i fråga om socialtjänst, socialförsäkring samt hälso- och sjukvård.

Regeringen har lämnat ett lagförslag till riksdagen om en ny lag mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever i förskola, skola, skolbarnsomsorg och vuxenutbildning. Den nya lagen ska främja barns och elevers lika rättigheter samt motverka diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning eller funktionshinder. Lagen innehåller även ett förbud mot annan kränkande behandling som inte direkt kan relateras till dessa diskrimineringsgrunder. Detta innebär att lagförslaget går längre än övriga diskrimineringslagar eftersom alla former av kränkande behandling, i vilket mobbning ingår, omfattas av den nya lagen.

Regionala åtgärder

Lagstiftningen omfattar ett antal kommuner i Norrbottens län, de så kallade förvaltningsområdena för samiska respektive finska och meänkieli. I betänkandet *Rätten till mitt språk – Förstärkt minoritetsskydd* (SOU 2005:40) kom man fram till att det finns förutsättningar att utvidga nuvarande lagstiftning om rätt att använda finska hos förvaltningsmyndigheter och domstolar till att gälla även i ett område inom Stockholms- och Mälardalsregionen, där ett särskilt stort antal finstalande bor. Cirka fem procent av de finstalande i Sverige bor inom det nuvarande förvaltningsområdet för finska. Man fann även förutsättningar för att utvidga lagstiftningen om rätt att använda samiska hos förvaltningsmyndigheter och domstolar till att gälla även i det sydsamiska området. Med det sydsamiska området avses de södra delarna av det traditionella sydsamiska språkområdet som omfattar delar av Norrbottens, Västerbottens, Jämtlands och Dalarnas län. Betänkandet har remissbehandlats och frågorna bereds för närvarande i regeringskansliet.

Av redan gällande lagstiftning följer också att kommunerna i förvaltningsområdena ska ge föräldrar möjlighet att placera sina barn i förskoleverksamhet där hela eller del av verksamheten bedrivs på minoritetsspråket. Motsvarande gäller för äldreomsorgen.

Motsvarande regionala åtgärder finns inte för romer eller judar.

Utbildning

Det är viktigt att alla barn i Sverige får kunskap om de nationella minoriteternas historia samt om deras kultur, språk och religion. Genom en ökad kunskap ökar förhoppningsvis insikten och förståelsen av betydelsen av att de nationella minoriteternas språk och identitet kan bevaras. Det är viktigt att eleverna i skolan, likaväl som lärarna får denna kunskap. Därför ingår det i skolans läroplan att kunskap ska förmedlas om de nationella minoriteterna och minoritetsspråken.

Modersmålsundervisning och tvåspråkig undervisning har stor betydelse när det gäller att stödja och stärka minoritetsspråken. Skolverket har, inom ramen för sin tillsyn, särskilt följt

utvecklingen av modersmålsundervisning och tvåspråkig undervisning för de nationella minoriteterna.

Inom skolområdet pågår också ett utvecklingsarbete för att förbättra undervisningen för de nationella minoriteterna. Arbetet består dels av insatser för kompetensutveckling av pedagogisk personal i förskola och skola, dels av utveckling av läromedel och utarbetande av ordbaser och lexikon för de olika språken. Utvecklingen sker i samråd med de nationella minoriteterna.

Vidare fick Skolverket i uppdrag av regeringen att göra en kartläggning av skolsituationen för de nationella minoriteterna samt att i samarbete med Myndigheten för skolutveckling göra en analys av kartläggningen och föreslå eventuella åtgärder som kan förbättra situationen för de nationella minoriteterna.

Enligt Skolverkets slutliga bedömning finns det inget stöd i ramkonventionen för en begränsning i elevens möjligheter att lära sig sitt minoritetsspråk med hänvisning till elevens eller vårdnadshavares tidigare kunskaper eller användande av språket till exempel att eleven saknar förkunskaper. Denna begränsning finns dock i den svenska lagstiftningen idag.

Vidare tycker Skolverket att reglerna vad gäller kravet att minst fem elever måste önska modersmålsundervisning uppfattas som orättvist då kravet endast gäller två av grupperna, nämligen sverigefinnar och judar. För att inte försämra situationen för tre av minoritetsgrupperna föreslår Skolverket att regeringen överväger att pröva om alla fem grupper kan undantas från kravet på fem elever.

Skolverket menar även att kommunerna bör tydliggöra ansvaret för de nationella minoriteternas utbildningssituation i sin organisation, eftersom deras erfarenhet tyder på att det är oklart i många kommuner. Även att kommunerna bör se över sina rutiner vad gällande information till de nationella minoriteterna om deras möjligheter till språkundervisning. Kommunerna bör även undersöka möjligheten att utveckla olika arbetsätt för att kompensera effekterna av problem med rekrytering av lärare och för att förbättra modersmålslärares arbetsrutiner.

Skolverket anser att en strategi bör utarbetas för hur universitetsutbildningar i de nationella minoriteternas språk och kultur kan utvecklas. De föreslår även att Myndigheten för skolutveckling ges möjlighet att fortsätta att stötta den romska minoriteten i syfte att minska bristen på modersmålslärare. Förslagen innebär även att Myndigheten för skolutveckling ges möjligheten att bistå med fortsatt stöd till de nationella minoritetsspråken genom fortsatt satsning på utvecklandet av lexikon, läromedel etc. beträffande romani, chib och meänkieli.

Massmedier

Sveriges radio, Utbildningsradion och Sveriges television fick 2002 nya sändningstillstånd som bland annat innebär att sändningar på minoritetsspråken ska öka. Det har till exempel inneburit att radioprogram på romani chib har börjat sändas. Sedan tidigare har finska, samiska och meänkieli en särställning i programverksamheten.

En parlamentarisk kommitté har vidare fått regeringens uppdrag att göra en översyn av det statliga stödet till dagspressen och kommittén ska bland annat analysera behovet av presstödet till dagstidningar som riktar sig till nationella minoriteter.

Kultur

De nationella minoriteterna har en rik kultur som bland annat manifesteras i olika former av konstnärlig verksamhet. Detta bidrar till att bevara och utveckla minoritetskulturerna i Sverige, samtidigt som det berikar kulturlivet i allmänhet. Sedan 2000 tillförs det statliga stödet till litteratur och kulturtidskrifter årligen 1 miljon kronor för att de nationella minoriteterna ska kunna särskilt beaktas vid fördelningen av stödet.

Från och med 2002 anslår Statens kulturråd 7 miljoner kronor årligen för insatser som syftar till att främja de nationella minoriteternas språk och kultur.

Ökat inflytande för nationella minoriteter

Inom minoritetspolitiken är frågan om inflytande i samhällslivet för de nationella minoriteterna av stor betydelse. Olika åtgärder har därför vidtagits för att stärka minoriteternas möjligheter till inflytande. Bland annat hålls samrådsmöten med företrädare för regeringen och minoriteternas organisationer. Riksorganisationer som företräder nationella minoriteter tilldelas även särskilda medel för att öka deras möjligheter till inflytande.

I oktober 2002 inrättade regeringen Rådet för romska frågor som ett rådgivande organ till regeringen. Rådet har en bred romsk representation med företrädare för alla större romska grupper i landet. Det ansvariga statsrådet är ordförande i rådet.

För att stärka de romska kvinnornas situation och öka deras delaktighet finns också en särskild informell arbetsgrupp med företrädare för regeringskansliet och romska kvinnor.

Insatser för den romska gruppen

Regeringen

Regeringen har tillsammans med myndigheter, kommuner och landsting med utgångspunkt i minoritetspolitiken arbetat under ett antal år med satsningar för romer i olika former.

Statens invandrarverk presenterade i samarbete med Nordiska zigenarrådet 1996 utredningen *Romer i Sverige*, med förslag till åtgärder i syfte att verka för en ökad integration av romer. Förslagen fokuserar på olika områden som till exempel utbildning, arbete, sociala frågor, språk och kultur. Många av utredningens förslag handlar om insatser som främjar barns och ungdomars utveckling.

Regeringen beslutade samma år att inom Inrikesdepartementet tillsätta en arbetsgrupp med uppgift att lämna förslag till insatser som kan främja romernas situation i Sverige. Ett av arbetsgruppens förslag är att barn och ungdomar måste prioriteras.

Arbetsgruppen har dessutom lämnat ett antal konkreta förslag till statliga insatser som ska lyfta fram statens roll för att förbättra romernas situation, förslag som rör det framtida nationella ansvaret för att förbättra romernas situation, utbildning och kunskapsspridning samt stöd till Nordiska Zigenarrådet/romska organisationer för medverkan i förändringsprocessen. Arbetsgruppen har även föreslagit att särskilda medel disponeras för att stödja nyanlända romer, att medel disponeras så att romerna själva initierar en dialog med kommunerna för att förbättra romernas situation och en prioritering av romer vid fördelning av vissa andra medel.

Skolverket föreslår i rapporten *Romer och den svenska skolan* att särskilda statliga utvecklingsmedel avsätts för att stödja lokalt arbete kring romers skolsituation.¹ Dessa medel ska förmedlas efter ansökan från kommun eller skola. Skolverket ska, i organiserat samråd med olika representanter för romska organisationer, kommuner och andra sakkunniga, fördela dessa medel. Skolverket ska också ansvara för att följa upp och utvärdera huruvida de mål som har uppgetts i de olika ansökningarna faktiskt uppfylls. Skolverket föreslår att möjligheten att ansöka om medel begränsas till de större kommunerna eller till kommuner med en hög andel romska elever. Skolverket föreslår även att synpunkterna kring romernas skolsituation behandlas och beaktas av skollagsutredningen.

Regeringen gav 2001 Ombudsmannen mot etnisk diskriminering (DO) i uppdrag att under en tvåårsperiod genomföra ett särskilt arbete för att förebygga och motverka etnisk diskriminering av romer. Uppdraget är ett led i ett långsiktigt och strategiskt arbete. I uppdraget ska ett könsperspektiv beaktas för att utröna om romska kvinnor och män drabbas i olika utsträckning och på olika vis av etnisk diskriminering. Följaktligen kan andra åtgärder behövas för att motverka och förebygga etnisk diskriminering av romska flickor och kvinnor än av romska pojkar och män. I uppdraget ska även ett barnperspektiv beaktas för att få kunskap om och i vilken omfattning romska barn – flickor och pojkar – drabbas av etnisk diskriminering, trakasserier eller annan kränkande behandling på grund av sin etniska härkomst. DO föreslår i sin rapport bland annat att Barnombudsmannen får i

---

¹ Skolverket. *Romer och den svenska skolan* – hur skall skolsituationen för romska barn lösas? Dnr 98:2652. 1999.

uppdrag att utreda hur situationen för romska flickor och pojkar svarar mot kraven i barnkonventionen.²

När det gäller de nationella minoritetsspråken konstaterar Skolverket att samtliga grupper som tillhör de nationella minoriteterna efterlyser ökat stöd från samhällets sida för att stärka undervisningen i modersmålen. Det alla vill prioritera är insatser för kompetensutveckling för lärare och annan modersmålstalande personal på förskola, skola och skolbarnomsorg. Skolverket föreslår bland annat, i det första arbetet med att stödja utvecklingen av undervisningen av romska elever, att ambitionsnivån när det gäller dessa elever inte stannar vid att de integreras i den svenskspråkiga undervisningen. Som nationell minoritet har de romska eleverna också rätt att få stöd för utvecklingen av sitt språk, sin kultur och sina traditioner. Skolverket lyfter också upp tre olika aspekter som är avgörande för romska barns situation i Sverige: språk, kultur, och samverkan med föräldrar.

Andra aktörer

Rädda Barnen

Rädda barnen genomförde 2000 studien *En grundskola för alla*. Studien handlar om den romska befolkningens utbildningssituation och attityder till utbildning. Studien har utförts under en tremånadersperiod i Malmö och bygger på intervjuer, en mindre enkät och litteraturstudier. Målet med studien är att försöka väcka opinion för att förbättra de romska barnens möjligheter att integreras i skolans värld och så småningom även på arbetsmarknaden.

De flesta föräldrar uttrycker en önskan om att barnen ska sköta skolan och avsluta en utbildning i någon form. Samtidigt möts många barn som är ointresserade av att slutföra grundskolan ofta av en acceptans från föräldrarnas sida. För föräldrarna innebär inte alltid utbildningen att barnen ska slutföra en nioårig grundskola med fullständiga betyg. Om barnen lär sig läsa, räkna och skriva, betraktas det som en komplett utbildning, enligt utredningen.

Andra studier visar att romerna har en hög frånvarofrekvens som oftast börjar i mellanstadiet. Trots att många förespråkar romska klasser, finns det också föräldrar och barn som anser att specialklasser bara skulle skapa ytterligare segregering. Enligt Rädda barnen finns det inga rikstäckande krav vad gäller skolnärvaro. Därför är det upp till varje kommun att göra en egen tolkning av lagen om allmän skolplikt. Den allmänna skolplikten är i sin nuvarande utformning inte en garanti för att de romska barnen ska ta del av den nödvändiga grundskoleutbildningen.

De romska barnens möjligheter att studera är beroende av sina egna, föräldrars och skolvärldens attityder och önskemål. Föräldrarna påverkar barnen utifrån sina attityder och värderingar.

Att förändra livsstilar och värderingar kan ta generationer. Ett fortsatt arbete med romernas utbildningssituation skulle så småningom kunna innebära en förändrad attityd och inställning till utbildning inom den romska gruppen. En nödvändig förutsättning är samarbete och kommunikation mellan den romska befolkningen och det övriga samhället och måste ske med både gamla och unga samtidigt.

---

² Ombudsmannen mot etnisk diskriminering. Diskriminering av romer i Sverige. 2002.

Barnombudsmannen

Barnombudsmannen har de senaste åren träffat Romska ungdomsförbundet (Ruf) för att samtala om romska ungdomars situation i Sverige. Ruf anser att det finns två aspekter som är speciellt svåra när det gäller integrationen av romerna i samhället.

Det första är att regeringen har valt olika grupper av romer som ska erkännas som nationella minoriteter. Uppdelningen av resurser mellan dessa grupper har gjort att grupperna har fått olika status, vilket skapar problem mellan de olika grupperingarna.

Den andra är att ungdomarna har svårt att få prao- och praktikplatser i verksamheter eller företag som inte arbetar med romska frågor. Ungdomarna upplever att de utsätts för diskriminering då majoriteten av de romska ungdomarna inte får de prao- eller praktikplatser de önskar. Detta påverkar i sin tur motivationen för ungdomarna, vilken är väsentlig för en fortsatt studiegång och i arbetslivet i framtiden.

Vid rundabordsamtalet för vuxna som Barnombudsmannen anordnade i Stockholm kunde deltagarna identifiera olika problem som påverkar romska barn och ungdomar. Dessa problem är:

- att barnen inte blir kallade till skolan om de uteblir från lektionerna
- att kunskapen bland romska barn och ungdomar om sina rättigheter är låg
- att kommunerna har problem med att identifiera romska barn
- att de romska barnen ofta kan känna sig klivna i sin identitet.

Det påpekades också att kunskaper kring romer är låg bland vuxna som arbetar med romska barn och ungdomar.

Deltagarna kom fram till att arbetet med romska barn och ungdomar borde intensifieras inom vissa områden. Bland annat att undersöka hur de vuxna i skolan beter sig mot de romska barnen samt situationen för omhändertagna romska barn, flyktingbarn och deras identitet. Ett annat område är hur de romska barnen upplever andra barns grupperingar efter etnicitet. Modersmålsundervisning samt ungdomar och droger är två av många problem liksom mobbning och diskriminering i skolan. Deltagarna föreslog att information angående barnkonventionen och rätten till kultur och identitet måste nå alla romska barn och ungdomar.

Många romer tar upp problemen med droger samt avsaknaden av förebilder, drömmar och framtidshopp bland romska ungdomar. Ett annat problem är samhällets syn på romer. Även om romerna själva anser att de har tagit steget in i samhället menar de att de inte har blivit mottagna, att dörrarna inte alltid har varit öppna. Det saknas förebilder i samhället som kan motivera romska barn och ungdomar att gå vidare med sina liv.

Sammanfattning

I vissa fall är det oklart i vilken utsträckning de olika aktörerna har tagit hänsyn till barns och ungdomars åsikter i de olika uppdragen, men det är möjligt att identifiera följande slutsatser:

- Utbildning och kunskapsspridning om romsk kultur är en avgörande faktor för att förändra attityder mot romer. Kunskaper måste spridas bland vuxna och unga samtidigt i hela samhället.

- En förutsättning för att förbättra romska barns och ungas situation i samhället är samverkan med barnens föräldrar.
- Etnisk diskriminering av romska barn och ungdomar måste utredas, framför allt de vuxnas attityder till romska barn och ungdomar i skolan.
- Det behövs en förstärkning av kompetensutveckling för lärare och modersmålstalande personal inom förskola, skola och skolbarnomsorg.
- Kommunernas tillämpning av skolplikten när det gäller de romska barnen bör utredas.
- Det finns problem för romska ungdomar när det gäller att få prao- eller praktikplatser.
- Det saknas i samhället romska förebilder som kan motivera ungdomar att gå vidare med sina liv.
- Användningen av droger bland romska barn och ungdomar bör utredas.
- Det är nödvändigt att utreda om situationen för flickor och pojkar svarar upp mot kraven i barnkonventionen.

Barns och ungas åsikter

Barnombudsmannen har samtalat med romska barn och ungdomar för att ta del av deras åsikter om hur det är att leva i Sverige. Barnkonventionens artikel 12 om delaktighet och inflytande är en av grundprinciperna i konventionen. Artikel 12 har ett tydligt budskap:

1. Konventionsstaterna skall tillförsäkra det barn som är i stånd att bilda egna åsikter rätten att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet, varvid barnets åsikter skall tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.
2. För detta ändamål skall barnet särskilt beredas möjlighet att höras, antingen direkt eller genom företrädare eller ett lämpligt organ och på ett sätt som är förenligt med den nationella lagstiftningens procedurregler, i alla domstols- och administrativa förfaranden som rör barnet.

Andra relevanta artiklar i sammanhanget är artikel 13 om barnets rätt till yttrandefrihet och artikel 14 om barnets rätt till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet.

De vuxna i skolan

De flesta romska barn och ungdomar som Barnombudsmannen samtalat med har inte fått så mycket information om romer eller andra nationella minoriteter. Däremot är de bekanta med andra kulturer och andra minoriteter i Sverige.

De flesta av dem som deltagit i samtalen bor i miljöer där antalet barn och ungdomar med utländsk bakgrund är hög. Barnen och ungdomarna anser att andra barn och ungdomar inte brukar göra skillnad mellan romer och andra. När det gäller de vuxna i skolan kan det variera, enligt barnen och ungdomarna. De menar att många vuxna inte behandlar barnen annorlunda på grund av deras ursprung, men barnen säger att de själva har haft mer problem med vuxna än med andra barn, att vuxna har mer fördomar.

”Så fort man är ovän med någon blir man kallad ’jävla zigenare’, men man låter det bara vara. Det försvinner liksom efter några timmar. Med de vuxna är annorlunda.” Kille, 17 år.

”Jag har haft mycket problem med lärarna. De tycker att jag går på ett fel sätt. De vill att jag ska vara osynlig.” Kille, 15 år.

”Min fröken vill att jag ska jobba hela tiden med en annan flicka som pratar romani, men vi är inte kompisar.” Flicka, 8 år.

Flera barn och ungdomar upplever att lärarna kräver mindre av eleverna med romsk bakgrund. De menar att lärarna ska ställa samma krav, oavsett elevernas bakgrund. Andra undersökningar som Barnombudsmannen har gjort visar att ungdomar själva, oavsett bakgrund, i större utsträckning vill att de vuxna i familjen ställer högre krav på dem.

Utbildning om romer

Samtliga barn och ungdomar ansåg att det behövs mer utbildning om romer i skolan. De ansåg att den information om romsk kultur som de har fått för det mesta har ingått i religionskunskapen. Mer information och utbildning skulle hjälpa att motverka fördomar och mobbning, vilket barnen tycker att det finns mycket av i skolans värld. Det verkar som

att ju äldre barnen blir, desto mer blir barnet mobbat på grund av sitt ursprung. Förutom detta, trivs alla barn mycket bra i skolan.

När det gäller modersmålsundervisning verkar det finnas skillnader i kommunernas utbud. Bara ett barn som Barnombudsmannen träffade har fått ett erbjudande om modersmålsundervisning på romani.

”Jag fick inget hemspråk i skolan. Alla de andra barnen fick det men inte jag. Mina föräldrar sa till att de ville ha en hemspråkslärare, men det hände ingenting.” Tjej, 20 år.

Prao- och praktikplatser

Ett ämne som ofta förekommer är tillgången till prao- och praktikplatser. Barnen upplever diskriminering när det handlar om att få de praoplatserna som de önskar sig. Skolan hjälper oftast till, men för det mesta är det så att skolan vägrar att erkänna att barnen inte får platserna på grund av sin romska bakgrund. Samma situation verkar vara vanlig när ungdomarna själva söker en praktikplats. De menar att arbetsgivarna verkar intresserade tills ungdomarna kommer till en intervju och arbetsgivaren märker att de är romer.

”Man ringer och söker en praktikplats. Man bryter inte och det är ok, men när man kommer till intervjun så blir det nej. Det är vanligt att de säger att någon annan har tagit platsen. Alla zigenare upplever samma sak.” Kille, 23 år.

”Man ringer för att höra om det är någon praktikplats ledig och är välkommen. När man kommer till dem säger de att de har gett den till någon annan.” Tjej, 20 år.

Olikheter mellan killar och tjejer hemma

Barnen spenderar mycket tid hemma. De läser böcker, lyssnar till musik eller umgås med syskon och familjen. De brukar också gå ut och shoppa och fika eller gå till en ungdomsgård. Här uppger tjejerna att föräldrar behandlar dem annorlunda gentemot killarna i familjen. Föräldrarna är mycket mer stränga med tjejer än med killar. Killarna får i stort sett göra som de vill, medan tjejerna måste följa vissa regler som till exempel att komma hem i tid.

”Jag fick inte gå ut lika mycket som mina svenska kompisar. Föräldrarna är mycket hårdare om man som tjej vill gå ut och festa. Det är diskriminering mot oss tjejer.” Tjej, 20 år.

Däremot är alla barn överens om att de inte känner något press från föräldrarna att leva på ett specifikt sätt och är medvetna om att föräldrarna alltid vill det bästa för sina barn.

”Min mamma hoppas på att jag hittar en bra kille, men hon har aldrig sagt att han ska vara rom för att det blir bättre för mig. Men de kan inte tvinga mig att gifta mig med någon jag inte vill, så enkelt är det.” Tjej, 20 år.

Dessa barn som Barnombudsmannen har träffat är mycket stolta över att vara romer och definierar sig själva som svensk, rom, svensk-rom eller finsk-rom. De pratar inte romani med varandra. Svenska är det gemensamma språket bland dessa ungdomar och det är det språket som pratas utanför hemmet.

”Förut var vi mest tysta, nu säger man mer ifrån, för att man är mer stolt.” Tjej, 20 år.

Diskriminering i affärer

De flesta barn uppger att de känner sig diskriminerade på grund av sin romska bakgrund. Ett återkommande ämne är diskriminering i affärer och de beskriver vakterna som mycket misstänksamma när barnen går in i olika affärer. I vissa fall följer vakten efter barnen hela tiden.

”Vakterna kollar extra mycket på mig. Det är ganska jobbigt, faktiskt. Det är vanligare nu när jag blivit äldre. De tror att jag ska sno.” Kille, 15 år.

”Vi var ute och shoppade med kompisar och civilare och vakter stirrar bakom väggarna. Det är jobbigt, men vi stirrar tillbaka. Kanske inte för att vi är romer, vi ser ut som chilener också, så de gör så mot alla blattar.” Tjej, 20 år.

Både killar och tjejer anser att det finns en stor skillnad mellan hur vakterna i affärerna beter sig beroende på om de unga som kommer in i affären är killar eller tjejer. Ungdomarna anser att vakterna är mer misstänksamma mot romska killar.

Romer i massmedia

Några killar konstaterar däremot att mest diskriminering mot romer finns i media och tv. De anser att bilden som massmedia ger av romer är alldeles för negativ eller att romer avbildas som ”exotiska varelser, beroende av droger och socialen”.

Användningen av droger oroar alla ungdomar. De uppger att droger är vanliga bland ungdomar, men de påpekar att alla ungdomar gör det, inte bara romer.

”Oftast är alla påverkade när man går ut. De finns att köpa överallt, det är inte bara zigenare som håller på med det, alla ungdomar gör det.” Kille, 17 år.

De barn och ungdomar som Barnombudsmannen pratade med är överens om att Sverige måste satsa mer på modersmålsundervisning och på att motverka bostadssegregationen samt att en mer positiv bild av romer måste ges i tv och media.

”Det är inte bra att alla tror att vi bara stjälar och lever på socialen. Vi får det bättre om de vet mer om vår kultur också.” Kille, 15 år.

Vi frågade ungdomarna om de hade märkt någon skillnad i sina liv sedan Sverige officiellt erkände de nationella minoriteterna. Ett par ungdomar uttrycker det så här:

”Kanske lite mer tv-program, men inte mer.” Kille 23 år

”Svenskarna vet inget om oss, de vet inte hur vi har det, så det har inte hänt mycket.” Tjej, 17 år.

Framtidstron är stark bland de ungdomar vi träffade. Alla har ambitionen att avsluta grundskolan och några av dem vill gå vidare med sina studier. Framtiden för dem är viktig. Tiden då romer avslutade sina grundskoleutbildningar under vuxen ålder är kanske förbi.

Deklarationen i Skåne

Den 11 november 2002 deltog sjutton romska ungdomar (13–21 år) i en framtidsverkstad som arrangerades av Länsstyrelsen i Skåne i samarbete med Skolverket. Framtidsverk-

staden utmynnade i en deklARATION (se bilaga) som sammanfattar ungdomarnas syn på sin tillvaro. Deklarationen lämnades sedan över till Barnombudsmannen. Mottagare av deklARATIONEN var även Integrationsverket och skånska politiker. Det är det första dokumentet i sitt slag som samlar tankar från romska barn och ungdomar om deras framtid. Den utgör en viktig del i Barnombudsmannens arbete för romska barns och ungdomars rättigheter.

Ungdomarnas tankar om droger:

- Det är viktigt att jobba förebyggande med "riskzonen".
- Skapa bra kontakt med föräldrar och skola för att undvika användningen av droger och alkohol.

Ungdomarnas tankar om diskriminering:

- Romer ska ha samma rättigheter som alla andra.
- Alla romer ska kunna gå in i affärer som andra människor gör
- Skolan bör ha information om rasism och diskriminering.
- Mer information till alla om religion och romska festivaler.

Ungdomarnas tankar om skolan:

- Saknar framtidshopp, finns inga förebilder.
- Behövs romska lärare som förebilder men också som modersmållärare.
- Viktigt med modersmål i skolan för att bevara romanes.
- Undervisningen ska vara integrerad men med särskild stöd för romer.
- Lärarna ska kunna mer om romsk kultur.
- Alla skolor ska ha tema veckor om olika kulturer.
- Mer information och hjälp i skolan om droger.

Ungdomarnas tankar om framtiden:

- Satsa på språket, religion och kultur.
- Viktigt att organisera sig.
- Viktigt med familj.

Sammanfattning

Följande punkter är, enligt barn och ungdomar, viktiga:

- Det finns fördomar bland de vuxna i skolan. Barnen och ungdomarna anser att personalen i skolan bör ha mer kunskap om romsk kultur.
- Mer utbildning om minoriteter för alla barn i skolan är nödvändigt för att motverka diskriminering.
- Undervisning i och på modersmålet bör ha en hög prioritet i skolan.
- Kontakten med familjen är viktig för romska barn och ungdomar.
- Det finns skillnader mellan hur tjejer och killar blir behandlade av föräldrarna hemma.
- Droger är ett problem bland alla ungdomar, inte bara för romer.
- Diskriminering i affärer är ofta förekommande.

- Massmedia spelar en viktig roll i samhällets syn på romer.
- Barnen har problem med att få prao- och praktikplatser.
- Barnens framtidstro är stor.

Slutsatser

Utifrån barnens och ungdomarnas röster har Barnombudsmannen identifierat olika områden som de tycker är viktiga att arbeta med.

Diskriminering i samhället

Etnisk diskriminering av romska barn och ungdomar förekommer enligt ungdomarna ofta ute i samhället, framför allt i affärer. Ungdomarna upplever misstänksamhet från omvärlden, framför allt från vakterna som arbetar i affärer. Flera ungdomar har nekats vistelse i affärer därför att man misstänker att de ska snatta. Barnombudsmannen tycker att det är ett allvarligt problem som direkt strider mot artikel 2 om icke diskriminering i barnkonventionen.

Den privata sektorn, som till exempel affärer, har också ett ansvar att motverka diskriminering i alla sina former och här spelar lagstiftningens tillämpning en viktig roll. Tidigare har Europarådet i sin granskning av Sveriges genomförande av ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter lämnat synpunkter på detta. Europarådet menar att det är viktigt att snabbt tillämpa den nyligen förbättrade lagstiftningen om etnisk diskriminering, med tanke på den diskriminering som drabbar minoriteter, i synnerhet romer.

Utbildning mot diskriminering

Ungdomarna tror också att mer utbildning om romsk kultur för alla barn och unga i skolan är nödvändig för att motverka diskriminering. Utbildning och kunskapsspridning om romsk kultur är en avgörande faktor för att förändra attityder mot romer. Kunskapen måste spridas bland både vuxna och unga i hela samhället. Barnkonventionens artikel 29 anger att barnet i skolan ska få lära sig att respektera andra kulturer som skiljer sig från barnets egen. Dessutom ska barnet lära sig att leva i ett samhälle i en anda av förståelse och tolerans mellan alla folk, etniska, nationella och religiösa grupper och personer som tillhör ursprungsbefolkningen. Även ramkonventionens artikel 12 samt deklarationens artikel 4 ligger i linje med barnkonventionen.

Skolan

Det är tydligt att en del barn och ungdomar med romsk bakgrund upplever att de vuxna i skolan (framförallt lärare) behandlar dem annorlunda i förhållande till andra barn på grund av deras etnicitet. Enligt ungdomarna har romska barn och unga färre problem med de vuxna om det finns ett flertal elever med utländsk bakgrund i skolan.

Diskriminering ligger inte i linje med barnkonventionens artikel 2 om icke diskriminering samt artikel 3 i ramkonventionen. Därför anser Barnombudsmannen att utbildning om romsk kultur bör ingå i en större omfattning i utbildningen av yrkeskategorierna som i framtiden kommer att arbeta nära barn och ungdomar för att motverka diskriminering på grund av etnicitet. Det är grundläggande att utbilda lärare och ta fram läromedel för att Sverige ska kunna leva upp till stadgan om minoritetsspråk och barnkonventionen.

Ungdomarna anser att undervisning i och på modersmålet bör ha en hög prioritet i skolan och förskolan. Det behövs en stärkning av kompetensutveckling i romani för lärare och andra modersmålstalande personal inom förskola, skola och barnomsorg. Tidigare har Europarådet konstaterat att det i Sverige saknas regelbunden granskning samt samman-

ställning och publicering av rapporter om undervisning i eller på minoritetsspråk. Barnombudsmannen vill understryka att utvecklingen av romani som modersmål bör följas upp och det är viktigt att de berörda barnen och ungdomarna själva får möjlighet att komma till tals i denna uppföljning.

Ungdomarna ställer sig positiva till högre krav från skolans sida när det gäller undervisningen och skolnärvaron. När det gäller elevernas skolnärvaro, anser Barnombudsmannen att det är nödvändigt att kartlägga kommunernas tillämpning av skolplikten och lagstiftningens krav på den enskilda kommunen angående barnens närvaro i skolan.

Modersmål

Barn som tillhör de språkliga minoriteterna ska ha möjlighet till en förskola som bedrivs på modersmålet. Enligt regeringens minoritetspolitik innebär lagstiftningen att kommunerna i förvaltningsområdena för samiska respektive finska och meänkieli ska ge föräldrar möjlighet att placera sina barn i förskoleverksamhet där hela eller delar av verksamheten bedrivs på dessa språk. Detta gäller dock inte romani på grund av att det inte i dagens läge finns bestämda förvaltningsområden för romer.

Barnombudsmannen har tidigare pekat på vikten av en tvåspråkig förskola för barn med ett annat modersmål än svenska. Barnombudsmannen anser att undervisningen i modersmålet och svenska som andra språk ska erbjudas dessa barn från tre års ålder. I områden där det är praktiskt möjligt, bör även romska barn få möjlighet till förskoleverksamhet som bedrivs på deras modersmål i enlighet med artikel 30 i barnkonventionen om minoritets- och urbefolkningsbarn. Även ramkonventionens artikel 14 ligger i linje med detta.

Prao- och praktikplatser

Det finns problem för romska barn och ungdomar när det gäller att få prao- eller praktikplatser på grund av deras etnicitet. Barnkonventionens artikel 2 anger att rättigheterna i konventionen ska tillförsäkras alla barn utan åtskillnad av något slag. Detta diskrimineringsförbud betyder inte att alla barn alltid ska få identisk behandling. All olikhet betyder inte diskriminering. Det avgörande är om kriterierna, som ligger till grund för sådan olikhet, är rimliga och objektiva. I detta sammanhang är det viktigt att göra studierådgivning och yrkesorientering tillgänglig för alla barn enligt artikel 28 i barnkonventionen. Barnombudsmannen anser därför att det finns anledning att vidare undersöka problemen kring prao- och praktikplatserna.

Massmedias roll

Massmedia spelar en viktig roll för samhällets syn på romer. Romska barn och ungdomar är medvetna om medias betydelse och anser att bilden av romer som ges i massmedia oftast är negativ. Romska barn och ungdomar på tv skildras ofta negativt i jämförelse med andra barn och ungdomar. Ramkonventionens artikel 6 anger att staterna ska vidta åtgärder för att främja respekt och förståelse mellan alla människor särskilt inom massmedia. Inom massmediers område finns även andra aspekter som är viktiga för barn och unga. Enligt barnkonventionens artikel 17 om massmediers roll ska konventionsstaterna uppmuntra massmedier att sprida information och material av socialt och kulturellt värde för barn och unga. På samma sätt anges i artikeln att staterna ska uppmuntra massmedier att ta särskild hänsyn till de språkliga behoven hos ett barn som tillhör en minoritetsgrupp eller en urbefolkning.

Även Europarådets granskning av Sveriges genomförande av ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter påpekar att det behövs bättre stöd till initiativ från personer som tillhör de nationella minoriteterna. Barnombudsmannen anser att ett krav för att få stöd bör vara att romska barn och ungdomar själva har möjlighet att vara med i initiativet.

Familjen är viktig

En förutsättning för att förbättra romska barns och ungas situation i samhället är samverkan med föräldrarna. Barn och ungdomar anser själva att detta är viktigt.

Barnombudsmannen anser att de svenska myndigheterna i större utsträckning bör utveckla former för samråd för att göra romska barn och ungdomar samt deras föräldrar, mer delaktiga när det fattas beslut som rör dem, i enlighet med artikel 12 i barnkonventionen samt artikel 9 och 15 i ramkonventionen.

Relationerna mellan romska barn och andra familjemedlemmar är mycket starka. Därför anser Barnombudsmannen att myndigheterna bör utveckla former för att sätta det romska barnet i fokus genom de vuxna i familjen.

Tjejer och killar i hemmet

Ungdomarna (både tjejer och killar) tycker att det finns skillnader mellan hur tjejer och killar blir behandlade av föräldrarna hemma. Enligt ungdomarna, har killarna mer "frihet" att fatta sina egna beslut själva, framför allt när det gäller sättet (hur och när) att utnyttja sin fritid. Detta tycker både killar och tjejer är orättvist och diskriminerande. Barnkonventionens artikel 2 om icke diskriminering medger inte olika behandling på grund av kön.

Barnombudsmannen anser att det är viktigt att motverka särbehandlingen av pojkar framför flickor i de romska familjerna där en sådan särbehandling förekommer. Vidare anser Barnombudsmannen att den svenska staten i större utsträckning bör ge lämpligt bistånd till föräldrar och vårdnadshavare då de fullgör sitt ansvar för barnets uppfostran, i enlighet med artikel 5 och artikel 18 i barnkonventionen.

Droger

Vi har noterat att det finns en oro över att användningen av droger (tobak, alkohol och narkotika) bland romska ungdomar är hög. Ungdomarna själva medger att det finns problem med droger, men påtalar att det inte är en problematik som drabbar enbart romer. Ungdomarna menar att användningen av droger är ett problem bland alla ungdomar, oavsett bakgrund.

Barnombudsmannens egna undersökningar visar att alla barn, oavsett bakgrund, ställer sig positiva till högre krav och förväntningar från föräldrarnas sida när det gäller droger. Barnkonventionens artikel 33 anger att konventionsstaterna ska vidta alla lämpliga åtgärder, innefattande lagstiftningsåtgärder, administrativa och sociala åtgärder samt åtgärder i upplysningssyfte, för att skydda barn från olaglig användning av narkotika. I detta avseende anser Barnombudsmannen att användningen av narkotika bland romska barn och ungdomar måste kartläggas.

Framtidstro

Barnens och ungdomarnas framtidstro är stor. Gruppen av romska barn och ungdomar som Barnombudsmannen pratade med trivs mycket bra i skolan och är medvetna om vad en gedigen utbildning innebär för framtiden.

Enligt regeringen och företrädare för olika organisationer saknas det romska förebilder i samhället som kan motivera ungdomar att gå vidare med sina liv. Barnombudsmannen anser att media kan spela en viktig roll här.

Barnombudsmannen anser att man i arbetet med romska barn och ungdomar bör ta hänsyn till att de är en del av en kultur som i sig består av olika grupper med olika språk, traditioner och sätt att leva. Därför kommer generella satsningar som riktar sig till romska barn och ungdomar att ha svårigheter att lyckas. Satsningarna bör riktas både till barn och ungdomar som individer och till den enskilda familjen med fokus på barnets bästa.

Vidare anser Barnombudsmannen att arbetet med romers rättigheter i Sverige har intensifierats de senaste åren i hela landet, men en övergripande nationell samordning av arbetet med romska barn och ungdomar och deras särskilda behov saknas.

Barnombudsmannen föreslår

- Att all diskriminering av barn och unga med romsk bakgrund ska undanröjas. En utredning bör tillsättas för att inventera i vilken omfattning det förekommer diskriminering i samhället av romska barn och ungdomar. Särskilt fokus bör riktas på bemötande och jämställdhet mellan tjejer och killar.
- Att kommuner där det bor många romer bör erbjuda barn och deras föräldrar information och stöd på det egna språket för att samhället ska vara tillgängligt för alla barn och unga.
- Att det görs en översyn av romska elevers situation i skolan med särskild inriktning på skolnärvaron och skolans samverkan med romska föräldrar.
- Att ansvarig myndighet får i uppdrag att ta fram ett informationsmaterial om romer och deras levnadshistoria och de nationella minoriteternas rättigheter som kan användas i skolan.
- Att kommunerna bör ge modersmålsundervisningen på romani chib och dess varianter högre prioritet.
- Att regeringen ser över romska elevers särskilda möjligheter till studie- och yrkesvägledning samt deras möjligheter till prao- och praktikplatser och möjligheterna för högskolor och universitet att utveckla ett samarbete med de romska grupperna i syfte att stimulera till högre studier för romska ungdomar.
- Att regeringens råd för romska frågor bör ha en kontinuerlig och direkt kontakt med barn och ungdomar under 18 år som fungerar som en referensgrupp eller arbetsgrupp.

Källförteckning

Riksdagen. Uppföljning av Sveriges efterlevnad av Europarådets konventioner på nationell nivå: ett minoritetsspråksperspektiv. Rapporter från riksdagen

Konstitutionsutskottet. Nationella minoriteter och minoritetsspråk. 2004/05:RFR3.

Justitiedepartementet. Faktablad: Nationella minoriteter och minoritetsspråk – En sammanfattning av regeringens minoritetspolitik. 2004.

Konstitutionsutskottet. Nationella minoriteter och minoritetsspråk .2004/05:RFR3.

Regeringens proposition 1998/99:143 Nationella minoriteter.

Skolverket. Romer i Sverige- Tillsammans i förändring. 1997.

Skolverket. Romer och den svenska skolan – hur skall skolsituationen för romska barn lösas? Dnr 98:2652. 1999

Ombudsmannen mot etnisk diskriminering. Diskriminering av romer i Sverige. 2002.

Bilagor

Ternimatengi chansa – Ungdomar får chansen!

Deklaration från framtidsverkstaden för romer, den 11 november 2002, Malmö

Första steget är taget...

Den 11 november deltog sjutton romska ungdomar på en framtidsverkstad som arrangerades av Länsstyrelsen i Skåne i samarbete med Skolverket. Romernas riksförbund, Romska ungdomsförbundet samt Integrationsverket bidrog till att konferensen kunde genomföras.

De deltagande ungdomarna representerade svenska, nyanlända och utomnordiska romer, men det deltog tyvärr inga representanter från de finska romerna eller de resandegruppen. Den yngsta ungdomen var 13 år, den äldsta 21 år. Både tjejer och killar deltog. Ungdomarnas röster om sin tillvaro och framtiden sammanfattas i denna "deklaration". Deklarationen lämnas över till Barnombudsmannen, som under nästa år kommer att arbeta med romer som minoritetsgrupp. Deklarationen kommer också att förmedlas till Integrationsverket och skånska politiker i samband med en inplanerad kommunkonferens om romer under nästa år.

Konferensen är den första i sitt slag och bör ses som ett pilotfall. Det första steget är taget och mycket kan förbättras till nästa gång. Det finns tankar om att göra en uppföljning/fortsättning av konferensen under nästa år och/eller uppmuntra Skånes kommuner samt övriga länsstyrelser att genomföra liknande konferenser. Texterna i deklARATIONEN är till viss mån reviderade utifrån de texter som skrevs på konferensen, men i övrigt är det ungdomarnas egna berättelser och röster som lyfts fram.

Ungdomarna fick individuellt välja fyra tema som kändes viktigast för dem att diskutera. Hur har vi det i dag? Hur vill vi ha det och hur kommer vi dit vi vill är frågor som kom upp i diskussionerna. De baserar sina tankar på saker de själva varit med om, något som hänt ens kompis eller något man funderat på.

Tankar om droger

Dagsläget

- Droger har blivit vanligare.
- Stor skillnad mellan alkohol och droger. Sprit mer accepterat. Av alkohol blir man ej fast.
- Problem gör att man dras in i droger. Personliga problem, problem i familjen eller om man har det för bra.
- På diskoteken finns langare. Förstör andras liv som langare, värre än att knarka själv.
- Varje dag dör en 17–18-årig rom av droger. [sic!] Yngsta narkomanen någon kände var 12 år. Han hade varit på behandlingshem hela livet och dog när han var 18 år.
- Både romska tjejer och killar missbrukar men tjejer går ofta på tabletter. LSD och Ecstasy ej förekommande hos romska ungdomar. Treo Comp tar många romer.
- De som använder droger bor ofta i segregerade områden.
- Grupptricket är farligt och stort.
- Det är mer okej att prata om det nu.

- Föräldrarna pratar om att droger finns och är medvetna om att det finns.
- Kriminalitet följer alltid med narkotika.
- Aldrig fel att informera men det handlar om egen vilja för att få slut på det. Man fortsätter fast man vet att man dör. Man mår bra första, andra gången.
- I dag finns det vissa alternativ att bli av med droger t ex skickas vissa ungdomar utomlands till släktingar för hård bevakning.

Framtiden

- Mer information och hjälp i skolan mot droger! Viktigt att informera, personer som har egna missbrukserfarenheter.
- Det är viktigt att jobba förebyggande med "riskzonen"!
- Man bör skapa bra kontakt med föräldrar och skola för att undvika att droger och alkohol används.
- Ett sätt att undvika droger är att gifta sig tidigt för då får man mer ansvar.
- Att ha romska behandlingsassistenter är bra, men kritiken blir att man tjänar pengar på "barn och ungdomar".
- Filmen "Grofo" bra, hemsk, men fungerar ej.

Tankar om diskriminering

Dagsläget

- Får inga arbeten! Man skickas till "romska verksamheter" via arbetsförmedlingen fast man vill ha andra jobb.
- Diskriminering och övervakning är vanligt i affärer. De kollar efter en i affärerna, vakterna kommer direkt.
- Man känner sig inte trygg.
- Man blir inte respekterad av andra människor.
- Man blir diskriminerad när man vill hyra lokaler och ha fester.
- Har inte samma möjligheter som andra.
- Diskriminering via massmedierna – alltid negativt om romer. Fullt med faktafel.
- En av ungdomarna har erfarenhet av diskriminering på en praktikplats, där de utgick från att de skulle stjäla väskor, kassor mm.
- Även fastighetsägare säger nej till romer.
- Restauranger säger att det är fullt fast det ej är det.
- Disco och andra släpper ej in oss.
- En av ungdomarna skulle sälja en bil men köparen köpte den ej då han hörde att säljaren var zigenare.
- Finns 7 000–8 000 romer i Malmö, men det är kanske bara 2–3 familjer som är kriminella och får egen bevakning (polisen ser dock alla romer som kriminella), vilket är fel.
- Polisen i Malmö har en "romsk enhet" en polis som arbetar bara med romer.
- Vem är Diskrimineringsombudsmannen DO?? Inte lönt att anmäla diskriminering (man blir immun till slut). Ingen lyssnar.

Framtiden

- Romer ska ha samma rättigheter som alla andra!
- Alla romer ska kunna gå i affären oavsett klädsel!
- Skolan bör ha information om rasism och diskriminering.
- Om romsk kultur: Det var bättre förr. Religion är viktigt. Ordna romska festivaler.

Tankar om skolan

Dagsläget

- Skolan en viktig del av livet.
- Skolan vet för lite om romer. Dålig kunskap om romer bland personal, men också bland elever, ex temaveckor, i skolböckerna. Ex när det pratas om Hitler nämns aldrig romer i utrotningen.
- Negativa lärare. Äldre lärare är ovana vid romer. En del lärare mobbar elever och säger "jävla zigenare", man får inte rätt stöd av sin lärare.
- Det ser olika ut i romska hem gällande skolgång och studier: ingen lugn och ro, dåligt stöd, bra stöd, skolan är en viktig del av livet, ofta låg motivation.
- Inga särskilda problem för att jag är rom utan för att jag är svartskalle.
- Det är inte skolans fel. Det är vi som är annorlunda.
- Ibland är man bara sjuk, men ingen tror mig i skolan.
- Ingen i gruppen har haft modersmålsundervisning. Tappar kulturen, religionen och språket.
- Många slutar för tidigt i skolan.
- Alldeles för få med romer utbildning. Finns inga förebilder.
- Man vill börja gymnasiet, men precis vid den tiden eller efter ett år på gymnasiet gifter man sig. Då tänker man "jag börjar igen senare.." Man börjar igen, men sen kommer första barnet.
- En av ungdomarna skrev in sig på Komvux för att ta igen gymnasiet, men det var så struligt så jag la av. Tänker försöka igen.
- I grundskolan har man hjälp och stöd, men i gymnasiet är du själv och därför är det många som hoppar av.
- T o m med utbildning och betyg är det svårt att få för romer att få jobb, varför ska vi då gå i skolan?
- I Ukraina sätts en hård press på ungdomarna, en mycket svårare skola. Därför går många romer inte i skolan.

Framtiden

- Varför ska jag utbilda mig när jag ändå inte får jobb? Saknar framtidshopp! Finns inga förebilder.
- Behövs romska lärare i skolan som förebilder, men också som modersmålslärare! Viktigt med modersmål i skolan för att bevara romanes.
- Romsk skola, romska lärare som förebilder. En romsk skola är bra för kontroll.
- Förklara och få undervisning på romska språket.
- Undervisningen ska vara integrerad men man behöver särskilt stöd i egen grupp för att komma i gång.
- Lärarna ska kunna mer om romsk kultur.

- Alla skolor bör ha en temavecka för olika kulturer.
- Information i skolan om våld, misshandel och vapen
- Höj studiebidraget!

Tankar om framtiden

- Framtiden hänger mycket på ungdomar. Alla väljer själva sin framtid.
- Oro.
- Jag vet inte ... Har inga planer, men vet att om det ska ske måste det göras snart.
- Kommer någon att kunna språket? Kommer kulturen att finnas kvar? Satsa på språket, religionen och kulturen!
- Viktigt att organisera sig!
- Vi måste visa vad vi vill!
- Vi måste hålla gemenskapen!
- Viktigt att man får jobb!
- Viktigt med utbildning! Betyg, studielån, tid är hinder för fortsatta studier.
- Man måste våga vara sig själv!
- Man behöver all den kärlek man kan få av folket!
- Tänkte bli kock, men kom inte in. Nu vet jag inte vad jag ska göra
- Hoppas jag kommer att vara gift, ha barn och ett bra liv
- Vill bli fritidsledare. Är redan gift och har barn. Enda chansen att bli något får man starta eget.
- Jag vill att mina barn ska gå i en svenska skola utan romska kompisar.
- Om 10 år är romer mer accepterade i samhället och har kanske sina egna skolor?
- Förändra så att våra barn, nästa generation romer får det bättre.
- Det är viktigt med en familj som tar hand om en när man är gammal.
- Måste få förebilder!
- Romer har ingen oro för framtiden?
- Ex Ungern arbetar bra med romerna (har egna institutioner, parlament m m)
- I Ryssland finns ingen framtid, gick inte att ha planer.

Å lagledarnas vägnar
Malmö, den 20 november 2002

Michel Kaldaras
Amira Zamel
Fidelia Lakatos
Vladi Dolinski
Olexander Cnegerovski
Irene Cnegerovska

Vid pennan
Maria Lindberg, Länsstyrelsen i Skåne

Utgångspunkter för samtal med barn och unga

Har du någonsin blivit diskriminerad på grund av ditt ursprung?

I skolan?

I affärer?

Tillåts du vara den du är av vänner, i skolan, i samhället?

Vet dessa tidigare nämnda aktörer om din kulturella bakgrund?

Vilka fördelar/nackdelar ser du med att vara romer?

Känner du svårigheter med ditt namn?

Känner ni att ni kan påverka i skolan?

Lyssnar skolan eller andra vuxna (familjen/personal) på er ungdomar?

Känner du dig fri att utöva din kultur?

Sker det någon sorts undervisning om romer och dess historia i skolan?

Erbjuds ni modersmålsundervisning på ditt språk i skolan?

Tycker ni att det visas en rättvis bild av romer i massmedia/skolböcker osv. ?

Känner du att du blir respekterad i skolan?

Pratar ni svenska hemma/skolan?

Är du med i någon förening?

Förekommer det droger på din skola/omgivning?